

Muistoja sukupuolesta ja tunteista – lastentarhanopettajaopiskelijat kertovat lapsuudestaan

Outi Ylitapio-Mäntylä & Minna Uitto

Sukupuolta ja tunteita on harvoin tarkasteltu lapsuuden perhettä, sukua, ystäviä ja muita läheisiä ihmisiä käsittelevien muistojen pohjalta. Tutkimuskysymyksemme on, miten sukupuolesta ja tunteista kerrotaan lapsuutta koskevissa muistoissa. Tarkastelemme muistoja kerronnallisuuden kautta. Aineisto koostuu 31 lastentarhanopettajaopiskelijan opiskelun alussa kirjoittamista kirjoituksista. Analysoimme opiskelijoiden kirjoittamia muistoja temaattisesti ja kerronnan tapoja tarkastellen. Tutkimuksen tulokset osoittavat, kuinka sukupuoli ja tunteet kietoutuvat muistoissa. Sukupuolesta kertominen jää paikoin dikotomisen naiseuden tai mieheyden esittelyn tasolle. Tunteita ja sukupuolta kerrotaan kulttuuristen mallikertomusten mukaisesti, mutta näitä malleja myös varioidaan. Muistoissa kuvataan, kuinka suhteissa lapsuuden tärkeisiin ihmisiin saatettiin ilmaista kulttuurisesti sopivia tunteita sen sijaan, mitä itse asiassa tunnettiin. Muistot sukupuolesta ja tunteista kiinnittyvät vahvasti ruumiillisuuteen. Tutkimuksemme korostaa, miten muistojen avulla voidaan ymmärtää ajankohtaisia ilmiöitä, kuten sukupuolen ja tunteiden merkitystä kasvatuksen arjessa.

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan sukupuolta ja tunteita perhettä, sukua ja ystäviä käsittelevissä lapsuusmuistoissa. Aiempi tutkimus on keskittynyt tarkastelemaan erityisesti lapsuuden instituutioihin liittyviä muistoja, kuten kouluun (Kaasila 2000; Paul & Smith 2000; Salo 2005; Southgate 2003; Tuomaala 2004; Turunen ym. 2015), koulukotiin (Laitala & Puuronen 2016) ja päiväkotiin (Sillanpää 2017). Koulumuistoja on tutkittu jonkin verran sukupuolen ja tunteiden näkökulmasta (Uitto & Estola 2009). Tarkastelun kohteena on muun muassa ollut ”kunnan” koulutyöksi kasvaminen ja tähän liittyvät kamppailut (Davies ym. 2001), koulutyttöys vasten koulun järjestystä (Palmu 2007), naiseksi kasvaminen (Kokko 2007; Kosonen 1998), vallan ja sukupuolen perspektiivi (Vuorikoski 2003) sekä vallan ja tunteiden jatkumot koulumuistoissa (Southgate 2003).

Sukupuolta ja tunteita on harvoin tarkasteltu lapsuuden perhettä, sukua, ystäviä ja muita läheisiä ihmisiä käsittelevien muistojen pohjalta. Lapsuuden muistoja koskeva tutkimus on sen sijaan keskittynyt kotikasvatukseen ja kasvatukseen menetelmien tarkasteluun (Kemppainen

2001). Muistoja on tarkasteltu vaatteisiin ja pukeutumiseen (Heikkilä 2008), ruokaan ja arjen ruokailutilanteisiin (Knuutila 2011) sekä lapsuuden työntekoon ja leikkeihin (Korkiakangas 1996) liittyen. Lapsuuden varjopuolia on tutkittu tarkasteltaessa esimerkiksi lapsuutta sota-aikana ja sen jälkeen (Malinen 2017; Näre ym. 2010). Vanhemmat on nostettu esiin lapsuusmuistoja käsittelevissä tutkimuksissa (Bell & Bell 2012). Myös eläinten merkitys lapsille on ollut muistotutkimuksen kohteena (Malinen 2017).

Aiempi tutkimus on osoittanut, kuinka sukupuoli ja tunteet kietoutuvat toisiinsa kasvatuksen käytännöissä (Crawford ym. 1992, Davies ym. 2001). Ymmärrämme tunteet tässä artikkelissa sekä yksilöllisinä kokemuksina että vuorovaikutuksessa ja kulttuurisesti rakentuvina (Hargreaves 2000; Zembylas 2007a, 2007b). Tunteita tuotetaan vuorovaikutussuhteissa, erilaisissa tilanteissa ja kohtaamisissa. Tunteisiin liittyy poliittinen ulottuvuus: erilaisissa tilanteissa, paikoissa ja suhteissa toisten tunteiden kokeminen ja ilmaiseminen voi olla hyväksytympää kuin toisten tunteiden (Boler 1999; Zembylas 2007b). Puhutaan emotionaalisisista säännöistä, jotka määrittävät kulttuurisesti tunteiden ilmaisua ja osoittamista (Zembylas 2007a). Tunteet voidaan nähdä liikkeessä olevana prosessina, jota voi tarkastella tarkoituksenmukaisena tai intuitiivisena reaktiona. Niiden intensiteetti vaihtelee ja niihin liittyy aina ruumiillinen kokeminen. (Crawford ym. 1992, 110–117.) Kun tunteeseen liittyy voimakas ruumiillinen ja intensiivisyydeltään syvä kokemus, voidaan puhua affektista (Rossi 2015, 110–111).

Eriaiset tunteet ovat väistämättä läsnä ihmisten arjessa. Ihmiset tulevat tunteineen eri tilanteisiin, ja niiden luoma tunnelma välittyy toisille, jolloin tunteet voivat tarttua henkilöltä toiselle (Rönkä ym. 2009). Tunteita opetetaan ilmaisemaan ja hallitsemaan, ja niiden ilmaiseminen vaihtelee eri kulttuureissa. Lapset oppivat tunteiden ilmaisua tarkkailemalla aikuisten käyttäytymistä arjen tilanteissa. Voidaan puhua myös tunnetaitojen oppimisesta, jolloin tunteita opitaan ilmaisemaan ja säätelemään (Rönkä ym. 2009). Kasvatus tuottaa, uusintaa ja uudistaa kasvatuskulttuuria, joka rakentuu sanoitetuista ja piiloisista säännöistä, arvoista, uskomuksista ja oletamuksista (Nummenmaa 2006). Kasvatuskulttuuri rakentuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa jokaisen yksilön tuodessa mukanaan yhteisöön henkilökohtaiset kasvatukseen liittyvät arvonsa ja asenteensa (Korhonen 2006, 52–54). Kohdatessaan eri yhteisöjen ihmisiä kukin tuo mukanaan myös tunnekokemuksia, jotka voivat olla tietoisia ja tiedostamattomia ylisukupolvaisia tapoja ilmaista tunteita (Malmberg 2011).

Sukupuoli määrittää tunteiden ilmaisua. Tarkastelemme sukupuolta tässä artikkelissa biologisuuden lisäksi sosiaalisena ja kulttuurisena konstruktiona (Ylitapio-Mäntylä 2009). Sukupuoli rakentuu toiston ja uusintamisen tuottamana ihmisten kohtaamisissa, puhetoissa, toimintatavoissa, ilmeissä ja eleissä. Tunteita luokitellaan usein sukupuolen mukaan. Suomalaisessa kulttuurissa esimerkiksi poikien itkeminen voidaan kokea vaivaannuttavana, sillä tosimehet eivät ole heikkoja eivätkä hempeile. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 85–88.) Aiempi tutkimus onkin tuonut esiin, kuinka tunteet on liitetty perinteisesti naiseuteen (Boler 1999). Dikotominen ajattelu naisen tunteellisuudesta ja miesten rationaalisuudesta kumpuaa perinteisestä ajattelumallista, joka korostaa naisten ja miesten välisiä eroja (esim. Koivunen & Liljeström 1996).

Sukupuolen ja tunteiden merkitystä ei ole tarpeeksi korostettu kasvatus- ja opetustyössä, vaan pikemminkin niistä on vaiettu korostettaessa asiantuntijuutta, ammatillisuutta ja rationaalisuutta. Tässä artikkelissa pohdimme sitä, miten tunteista ja sukupuolesta kirjoitetaan kulttuurisesti ja millaisia ovat muistoissa esiintyvien henkilöiden kohtaamiset. Tutkimuskysymyksemme on, miten sukupuolesta ja tunteista kerrotaan lapsuutta koskevissa muistoissa.

Tutkimuksen metodologiset ja menetelmälliset lähtökohdat

Lapsuuden muistoja on tarkasteltu eri tieteenalioilla, kuten psykologiassa, folkloristiikassa ja kasvatustieteessä, esimerkiksi suullisen historian kerronnan perinteestä käsin tai hyödyn-tämällä Frigga Haugin (1987) kehittämää muistelutyötä (esim. Davies ym. 2001; Ylitapio-Mäntylä 2009). Artikkelissamme lapsuus määrittyy muistojen kontekstina – emme siis tutki lapsuutta sinänsä, vaan siitä kerrottuja muistoja. Tarkastelemme lapsuudesta kirjoitet-tuja muistoja kerronnallisuuden kautta. Ymmärrämme, että ihmiset jäsentävät omia koke-muksiaan ja elämäänsä kertomalla ja kirjoittamalla (Clandinin & Connelly 2000; Riessman 2008). Näemme kirjoittamisen vuorovaikutuksellisenä ja kontekstuaalisena – muistot on kerrottu tiettyssä tilanteessa, tietyssä aikana ja tiettyä tarkoitusta varten (esim. Riessman 2008). Muistelu on sekä yksilöllistä että yhteisössä sosiaalisesti tuotettua. Yksilön muistelu on yhteydessä siihen, mitä pidetään muistelemisen arvoisena. Yksilölliset muistot saattavat täydentyä sillä, mitä olemme kuulleet toisilta. (esim. Hytönen 2016; Korkiakangas 1999, 164–165.)

Muistoista kirjoittaminen on aina omien muistikuvien ja kokemusten prosessointia, johon kietoutuvat menneet ja nykyiset tapahtumat (Hyvärinen 2014). Muistot ovat kertojal-leen merkityksellisiä ja muistamisen arvoisia subjektiivisia kokemuksia, joista valitaan ne, mitkä halutaan jakaa toisten kanssa. Muistojen tutkijoina emme kyseenalaista väärin muis-tamista (ks. Portelli 2006) emmekä pohdi tapahtuivatko muistot ”oikeasti” menneisyydes-sä, vaan tarkastelun kohteena on se, miten muistoja rakennetaan, tulkitaan ja merkityksel-listetään kirjoittamalla (ks. Kosonen 1998, 30). Tutkijoiden tehtäväksi jää analysoida ja tul-kita muistoa, menneisyydessä tapahtunutta (Fingerroos & Haanpää 2006). Muistot ovat kertojien tulkintoja menneestä elämästä, jotka kerrotaan nykykontekstissa, tulevaisuus jo mielessä. Muistojen kertominen on liikettä ajassa. Muistot ovat sidoksissa siihen, mitä ja miten ihmiset muistavat ja millaisia merkityksiä niihin liittävät sekä milloin ja missä tilan-teessa ne kerrotaan. (Hytönen 2016, 301; Korkiakangas ym. 2016, 33.) Tämä näkökulma on erityisen kiinnostava artikkelissamme, koska lapsuuttaan ovat muistelemassa tulevat las-tentarhanopettajat. Omia muistoja on tärkeää työstää, koska jokainen kantaa kasvatuskoke-muksiaan itsessään (Korhonen 2006). Muistot rakentavat elämäämme ja sosealistavat mei-dät yhteisöjen toimintatapoihin. Niiden työstäminen avartaa näkökulmia ja avaa kasvatus-kulttuurin toimintatapoja (Ylitapio-Mäntylä 2009).

Artikkelin tutkimusaineisto koostuu 31 lastentarhanopettajaopiskelijan opiskelun alussa kirjoittamista kirjoituksista. Kaikki opiskelijat olivat naisia ja aikuisopiskelijoita, joilla oli aikaisempaa koulutus- ja työkokemusta. Suurin osa heistä oli iältään noin 30–40 -vuotiaita. Kirjoitukset olivat osa Opiskeluun orientaatio -kursia (1 op), jossa keskusteltiin opintoihin liittyvistä käytännön asioista sekä pohdittiin opettajuuden alkutaivalta lapsuusmuistoihin peilaten. Osana kurssisuoritusta opiskelijoita pyydettiin kirjoittamaan omista merkitykselli-sistä lapsuuden muistoista ja kokemuksista. Kirjoittamiselle sovittiin noin kuukauden palautusaika, ja tekstien pituus vaihteli 2–10 sivun välillä. Kirjoittaminen on vuorovaiku-tusta. Kirjoittaessaan muistelijoilla on mielessään se, kenelle he ovat kirjoittamassa ja mitä heiltä tai heidän kirjoituksiltaan odotetaan (Olsson 2016, 165–170). Tämän artikkelin aineiston kannalta merkittävää oli se, että opiskelijat kirjoittivat lapsuudestaan osana kurs-sisuoritusta ja ajateltuna vastaanottajana oli kurssin opettaja.

Muistojen virittämiseksi kirjoituspyynnössä oli apukysymyksiä, joihin opiskelijat saivat halutessaan vastata. Apukysymykset koskivat lapsuuden ystäviä ja heidän kanssaan toimi-mista sekä kohtaamisista eri kasvattajien kanssa. Osa opiskelijoiden kirjoituksista piirtyi ajal-lisena jatkumona varhaislapsuudesta nuoruuteen, kun taas joistakin muistoista ei voinut

päätellä, mihin aikaan ne sijoituivat. Osa muistoista oli tapahtumien kuvauksia, eivätkä ne kiinnittyneet eheän ajalliseen kertomukseen. Vaikka kirjoituspyyntö oli varsin avoin, se ohjasi väistämättä apukysymyksineen opiskelijoiden näkökulmaa ja kerrontaa lapsuudestaan (ks. Korkiakangas ym. 2016). Tällä on merkitystä siihen, miksi opiskelijat ehkä päätyivät kertomaan tietyistä näkökulmista ja vaikenivat puolestaan toisista (Olsson 2016, 156–157).

Lukiessamme kirjoituksia meidät yllätti aineiston rikkaus ja se, kuinka avoimesti opiskelijat lähtivät kertomaan lapsuudestaan ja siihen liittyvistä kipeistäkin muistoista. Opiskelijoiden muistot käsittelivät perhettä, sukua, ystäviä ja koulua. Päätimme tarkastella niitä lapsuusmuistoja, jotka eivät liittyneet kouluun, koska koulumuistoja on tutkittu varsin runsaasti eri näkökulmista.

Opiskelijoiden muistoissa kerrottiin sukupuoleen ja tunteisiin liittyvistä tapahtumista ja valitsimme analysoitavaksi ne muistot, joissa sukupuoli ja tunteet ovat eksplisiittisesti läsnä. Luimme muistoja aineistolähtöisesti tarkastellen aineiston teemoja ja kerronnan tapoja. Temaattisen luennan vaiheessa kiinnitimme huomiota siihen, että opiskelijat muistelivat toistuvasti lapsuuteensa liittyviä henkilöitä, jotka esiteltiin sukupuolensa kautta. Temaattisesti muistot käsittelivät 1) äitejä ja isiä, 2) mummoja ja pappoja, 3) lapsuuden kavereita, serkkuja ja sisarusia sekä 4) muita aikuisia. Temaattisen luennan aikana huomasimme myös, kuinka tunteet kietoutuivat muistoihin näistä ihmisistä ja heihin liittyvistä tapahtumista. Aiempi teoreettinen ymmärryksemme tunteista ja niiden sukupuolittuneisuudesta mahdollisti sukupuoleen ja tunteisiin kytkeytyvien kulttuuristen kertomusten tunnistamisen.

Tutkijan tunteiden huomioiminen ja tunnistaminen tutkimusprosessin aikana kytkeytyy tutkimuksen vakuuttavuuden tarkasteluun. Tutkimusprosessiin liittyy aina monenlaisia tunteita onnistumisen ilosta masentavaan ahdistukseen (ks. Saarinen 2003). Tutkijat kuitenkin harvoin puhuvat omista tunteistaan tunteita tutkiessaan (Uitto ym. 2015). Jo Reger (2001, 611) näkee, että tunteiden sensurointi on oman äänen, luomiskyvyn ja ideoiden tukahduttamista. Yhdessä lukeminen herätti meissä hämmästyksen, ihmetyksen, surumielisyyden ja ilon tunteita. Sukupuoleen liittyen on tärkeää huomata, että luimme nimenomaan naisina naisten kirjoittamia lapsuusmuistoja.

Aineiston analyysi- ja tulkintavaiheessa meille muotoutui ymmärrys omista positioistamme sekä tunteistamme. Tutkimusta arvioitaessa yksi keskeinen kriteeri on sen eettisyyden tarkastelu. Ymmärrämme tutkimuksen eettisyyden vastuullisena toimintana koko tutkimusprosessin ajan. Olemme muokanneet liian tunnistettavia tilanteita sekä muuttaneet kirjoittajan nimet ja muutkin muistoissa esiintyvät nimet sekä paikat. Osa muistoista oli myös yksityiskohtaisia ja paljastavia herättäen meissä voimakkaita tunteita. Koimme, että niiden raportointi olisi ollut eettisesti arveluttavaa (ks. Josselson 2004).

Välittämistä ja arvostetuksi tulemista: muistoja äideistä, isistä, mummoista ja papoista

Aineistossa lapsuutta koskevat muistot sijoituivat usein kotiin ja mummolaan. Muistoissa kuvattiin lapsena koettua huolenpitoa, yhdessä oloa vanhempien ja isovanhempien kanssa, mutta myös aikuisen läheisyyden kaipuuta. Opiskelijoiden kirjoituksissa tuli ilmi sukupuolistereotyyppisiä muistoja äideistä ja isistä. Näitä sukupuoleen sidottuja hoivaamisen olettamuksia myös rikottiin, kuten seuraavassa muistossa tulee esiin.

Lapsuuteni muistan olleen onnellista ja turvallista aikaa. Äitini oli lempeä ja rauhallinen. En muista ikinä äitini hermostuneen suuren lapsilaumansa keskellä. Isäni oli enemmän ulospäinsuuntautunut, töitten ohessa hän toimi aktiivisesti yhteiskunnallisissa tehtävissä ja oli muutoinkin seurallinen supliikkimies. Ihmisten tasa-arvoisuus ja varsinkin vähäosaisista huolehtiminen oli hänen sydäntä lähellä. (...) Lapsuudessa ja nuoruudessa olin isän tyttö ja ihailin hänen rohkeutta ja sanavalmiutta. Äitini jäi minulle etäiseksi. En osannut arvostaa äidin hiljaista viisautta, jolla hän suuren perheen kasvatti. Vasta kun itsestäni tuli äiti, opin näkemään äidissä sen hienon ihmisen mikä hän omalla vaatimattomalla tavallaan oli aina ollut. Lapsuudessani, ainakaan omassa perheessäni, ei ollut tapana lapsia juurikaan halailla, eikä sylissä lapsia pitää. Vaikka muistikuvia sylissä olosta ei minulla juurikaan ole jäänyt, niin onneksi ainakin yhdessä lapsuuteni valokuvassa, olen isän sylissä. Tuon kuvan ja muiden mukavien muistojen varaan olen rakentanut itselleni onnelliseen lapsuuteen myös sitä läheisyyttä. (Pernilla.)

Sukupuoli ja tunteet kietoutuvat toisiinsa siinä, miten muistossa kuvataan suhdetta etäiseksi jäävään äitiin ja välittävään isään. Tunteet siis rakennetaan vuorovaikutuksessa toisiin (esim. Hargreaves 2000; Zembylas 2007b). Äidin lempeys kertoo kulttuurissa tuotettua sukupuolittunutta kertomusta äidistä huolenpitäjänä. Samanaikaisesti äiti jää kuitenkin etäiseksi, ja muisto rikkoo totuttua kuvaa sukupuolesta. Muisto isästä puolestaan toistaa perinteistä kertomusta miehistä aktiivisina yhteiskunnallisina vaikuttajina (Ollila 2000, 71).

Lapsuutta muisteltaessa kerrotaan usein välittämisen hetkistä. Se sopii yleiseen kerronnan kaavaan ja ehtoihin (Ollila 2000, 69; Ylitapio-Mäntylä 2014). On sopivaa kertoa hyvistä ja välittämiseen liittyvistä tapahtumista, jotka ovat kulttuurisesti hyväksytyjä kertomuksia, eivätkä aiheuta lukijassa ahdistusta ja hämmennystä. Muiston kertojaa voi kirjoitusvaiheessa ohjata sosiaalinen paine tuottaa tietynlaista kertomusta (Hyvärinen 2014). Hänellä voi olla myös halu kirjoittaa yllättävästi ja herätellä lukijaa pohtimaan muistoa ja siihen liittyviä ilmiöitä uudesta näkökulmasta. Yllä olevasta muistosta on luettavissa ajan monikerroksellisuus, kun lapsuuden muisto äidin etäisyydestä saa uudenlaisen ymmärryksen aikuisena kirjoitettuna. Kun Pernilla on itse tullut äidiksi, hänen ymmärryksensä äidin toiminnasta ja läsnäolosta saa uuden ulottuvuuden (ks. Vilkkonen 1997). Samalla hän konstruoi itselleen lapsena koetun läheisyyden tunteen valokuvaa katselemalla. Valokuvien merkitys todellisuuden rakentajina on ilmeinen, sillä ne heijastelevat kulttuurin ja ajan menettelytapoja (Ylitapio-Mäntylä 2014, 176). Kertomus siis jatkaa liikettä ja on versioivaa sekä varioivaa (Hyvärinen 2014, 35).

Tunteet ovat eksplisiittisesti esillä opiskelijan kuvatessa lapsuuttaan onnellisena ja turvallisena. Pernilla kuvaa, kuinka hän on rakentanut tiettyjen muistojen varaan tähän onnellisuuden tunteeseen myös läheisyyttä. Välittämiseen ja läheisyyteen liittyy kosketus, joka tässä muistossa liitetään osaksi laajempaa kulttuurista kertomusta. Välittävään kosketukseen liittyy sukupuolittuneisuutta, sillä se luokituu usein naiselliseksi aistiksi (Kinnunen 2013, 15). Kosketuksen sävyjä on erilaisia. Ruumis tuntee ja muistaa näitä hetkiä, jotka ovat voineet hoitaa tai satuttaa. Läheisyyden ja kosketuksen tunteen voi rakentaa muistoissa myös toisin, kuten Pernilla, joka muistaa läheisyyden valokuvan kautta. Muisto kuvaa niitä merkityksiä, joita lapsuudessa koetulla kosketuksella voi olla vielä aikuisenakin (Keränen ym. 2017).

Pernillan muistossa äiti ja isä kerrotaan osaksi jokapäiväistä arkea. Aina äidit ja isät eivät ole läsnä arjessa, kuten Agnesin muisto tuo esiin:

Äitini oli yksinhuoltaja, ja olin suurimman osan ajasta äidin ja isosiskoni kanssa, joten arjesta äidin kanssa en muista niin paljoa. Isäni luona olin aina joka toinen viikonloppu, ja niistä viikonlopuista muistan paljon. Minulle isän viikonloput olivat todella tärkeitä, ja tein isän tapaamisesta aina ison numeron niin päiväkodissa kuin koulussakin. (...) Olin isästäni myös hieman mustasukkainen, sillä minulla kesti kauan tottua isän uuteen naisystävään. Suhteeni oli kuitenkin kumpaankin vanhempaani läheinen silloin ja on sitä edelleenkin. (Agnes.)

Muistossa heijastuu eron jälkeisen perheen tilanne, jossa äiti on lapsen arjessa tiiviisti läsnä ja isä viettää viikonloppuja lapsen kanssa. Tunteiden rakentuminen suhteissa toisiin ihmisiin näkyy jälleen siinä, miten Agnes kuvaa isän kanssa vietetyn ajan merkityksellisyyttä. Kulttuuriset käsitykset sukupuolesta ja siihen liittyvistä tunteista ovat vaikuttamassa siihen, miten esimerkiksi isän ja tyttären suhdetta määritellään, eli mihin positiioihin tyttö ja isä asettuvat erilaisissa kohtaamisissa ja elämän tapahtumissa (Mäkiranta 2008, 120–145). Kuten Agnesin muistossakin, aiempi tutkimus on tuonut esiin äidit muistoissa kaikessa läsnä olevina ja tavanomaisina arjen ylläpitäjinä, kun taas isistä kerrotut muistot ovat emotionaalisesti latautuneita ja yksityiskohtaisia (Vilkko 1997). Muistojen kertomisen erilaisuus heijastunee siihen, mihin tiloihin äidit ja isät asetetaan ja asettuvat niin kotona kuin yhteiskunnassakin. Naisten paikka on ollut tehdä näkymätöntä arjen työtä kotona. Kertomus elää edelleenkin nykyajassa, vaikka suurin osa äideistä käy töissä kodin ulkopuolella, eikä hoito- ja kasvatust vastuu ole enää niin tiukasti sidottu sukupuoleen (Vuori 2010, 109).

Muistojen mummola oli paikka, jossa moni kirjoittajista oli viettänyt lapsuudessa aikaansa. Erityisesti muisteltiin mummoja kuten seuraavassa muistossa:

Lämpöä lapsuuteeni toi suuresti mummini, jonka luona vietimme siskoni kanssa lapsena monia ihania kesitä. Mummista huokui rakkautta ja hyvyttä. Tuntui että olin hänelle todella tärkeä ja tokihan olinkin, hän vain osasi tuoda lapselle sen rakkautta tunteen niin lähelle ettei epäselvyyksiä ollut. Jälkeenpäin aikuisena olen jutellut mummin kanssa näitäkin asioista ja hän muistaa kesämme yhtä erityisenä kuin minä, kuinka ihanaa. Hänen kanssaan olen saanut säilyttää ihanat ja lämpimät välit vielä aikuisenakin. (Disa.)

Sukupuoli ja tunteet ovat eksplisiittisesti esillä Disan muistellessa suhdettaan mummoonsa, jota kuvaavat rakkaus, hyvyys ja lämpö. Mummolla on ollut aikaa pysähtyä lapsenlapsensa kanssa hetkiin ja luoda hyvää oloa lapselle. Muistosta henkii myös nostalgisuus lapsuuden ihanista kesistä (Korkiakangas 2006, 134–135). Disan ja mummin yhteiset muisteluhetket rakentuvat sosiaalisesti, ja yhdessä muistelemisen tarjoaakin mahdollisuuksia ymmärtää koettua todellisuutta (Korkiakangas 2006, 126–128). Mummola-muistoissa mummojen läsnäolo on vahvaa. Vaareista tai papoista ei kerrota kuin kahdessa kirjoituksessa. Toisessa näistä pappi kuvataan lämpimänä ihmisenä:

Parhaat lapsuusmuistot ovat koettu äidin isän [lempinimi] kanssa. Hänen kanssaan kävimme mm. kesäisin marjastamassa. Hän [lempinimi] oli lämmin ja hellä. Hän oli teräsvaari, kunnes sairaus selätti hänet. (Linn.)

Muistossa Linn kuvaa suhdetta vaariinsa tärkeänä ja hänen kanssaan vietetty aika merkityksellistetään parhaana muistona lapsuudesta. Lyhyen muiston yksityiskohdat – kyseessä

äidin isä, käytetty lempinimi – kuvaavat vaariin liitettyä vahvaa tunnetta. Vaari kerrotaan hellänä ja vahvana. Muisto kuvastuu sukupuolen ja tunteiden näkökulmasta ilmeisenä, mutta myös oletettuja kulttuurisia rajoja rikkovana (vrt. Kinnunen 2013, 74–76). Siitä piirtyy rakastava ja välittävä mies, joka samalla on miehinen mies.

Muistoihin vanhemmista ja isovanhemmista kietoutuivat suhteet muihin lähisukulaisiin. Serkut olivat monen muiston keskiössä. Ellinor muistelee mukavimpina lapsuuden hetkinä heinätoitä, johon osallistuivat serkkupoikien lisäksi koko perhe ”pienimmästä lapsesta isovanhempisiin”.

Vaikka työ oli raskasta ja välillä epämukavaakin kuumuuden ja pistelevien heinien takia, se ei tuntunut lapsestakaan kuitenkaan varsinaiselta työltä. Isältäni olen kuullut, että olen ollut traktorin ratissa jo ennen kuin jalkani yl-sivät edes lattiaan – paljon on saanut ja joutunut tekemään ja vastuuta jaettu kaikkien kesken. Hieman isompänä pääsin myös latomaan heinäpaaleja karr-ryyn, kun serkkupojat ajoivat traktoria. Pienestä ihmisestä tämä tuntui kuin ylennykseltä töissä! Minuun luotettiin, että ehdin katsoa paalille hyvän ja sta-biilin paikan ennen seuraavien tuloa. Jos heinäpaalit aseteltiin karr-ryyn miten sattuu, saattoi koko kuorma kaatua matkalla ladolle. (Ellinor.)

Sukupuoli korostuu Ellinorin muistossa, kun siinä esitellään serkut nimenomaan pojiksi. Muistossa tulee esiin, kuinka arjen töihin osallistuminen oli tuottanut hyvän olon tunnetta, vaikka heinätoiden raskaus olikin tuntunut ruumiissa. Hyvänolon tunteen voi saavuttaa, kun onnistuu jossain toiminnassa, näkee työnsä tuloksen ja tulee arvostetuksi (ks. Crawford ym. 1992, 81–83). Muistossa isän toimiminen kuvastuu mieluisana ja työn tekeminen isän sekä serkkupoikien kanssa luo luottamuksen ja arvostamisen tunnetta. Arvostuksen tunne kumpuaa kulttuurisesta mallikertomuksesta, jonka mukaan miehen työnteke on ollut ja on edelleen arvokkaampaa kuin naisten (ks. Julkunen 2010). Muisto kuvaa, kuinka lapsuuden muistelu rakentuu omasta muistamisesta ja kiinnitty samalla muihin ihmisiin ja toisilta kuultuun (Korkiakangas 2006).

Yllätyksellisiä kohtaamisia ja arjen outoutta: muistoja läheisistä aikuisista

Elämän varrella kohtaamme sukulaisten lisäksi muita ihmisiä ja kohtaamiset herättävät yllättäviäkin tunteita. Eri tavoin toimivat ihmiset jäävät mieleen ja heidät muistetaan pitkään.

Kävin seurakunnan kerhossa muutaman kerran viikossa. Sieltä muistan kaksi kerhotätiä: Raijan, josta pidin oikein kovasti, ja Pirkon, josta en niin pitänyt. Jonkinlainen lämpö ja kohdatuksi, nähdyksi tulemisen tunne palaa yhä, kun ajattelen Raijaa. Samanlainen olo tulee, kun ajattelen [naapurissa] asuneita kahta naista. He olivat keski-ikäisiä, jollain lailla hyvin paljon sydämen sivist-tystä omaavia naisia, ja heillä oli ihan mahdollottoman kiehtova koti [Beata kertoo yksityiskohtaisesti naisten kodista.] Vanhemmilleni heidän seksuaali-nen suuntautumisensa oli vaikea paikka, mutta minulle äiti ja isä puhuivat asiasta vasta paljon myöhemmin. (Beata.)

Lapsen tunne siitä, että tulee nähdyksi, on merkityksellistä. Beatan ja edellä Ellinoran muistossa heinätoista on luettavissa lapsen tarve tuntee hyväksyntää ja arvostusta. Kaikilta aikuisilta sitä ei saa, jolloin lapsen ja aikuisen kohtaaminen jää etäiseksi. Beatan muistossa tätä vastakkainasettelua hänen muistoon liittamiensä tunteiden näkökulmasta tulee esiin

suhteessa kahteen seurakunnan kerhotätiin ja naapurin naiseen. Sukupuolta rakennetaan Beatan muistellessa ”kerhotäitejä”, tuomalla esiin näiden etunimet sekä korostamalla naapurien naiseutta. Muistossa sukupuoleen kytketään seksuaalisuus, josta Beata kertoo vaiettuna asiana.

Tutkijat ovat pyrkineet selittämään miksi jotain muistetaan. On korostettu tunnekokemuksen merkitystä muistamiselle (Crawford ym. 1992) ja kuinka eri aistit, tietyt esineet tai valokuvat herättävät muistoja (Bell & Bell 2012; Mäkiranta & Ylitapio-Mäntylä 2011). Malinin muistossa perhepäivähoitajasta kerrotaan naisena ruumiillisuuden kautta (Uitto & Estola 2009). Muiston kerronnassa käytetään eri aisteja. Merkityksellistä ei ole vain se, miltä hoitaja näytti ja kuulosti, vaan myös miltä hän tuoksui.

Tuo mustatukkainen käheä-ääninen nainen piti meistä lapsista hyvää huolta ja samalla kasvatti oman luovan kupolinsa alaisuudessa. Muistikuvani piha-leikeistä, savella askartelusta ja metsässä vaeltelusta ovat antoisia ja värittäviä hymyn suupielini. Toisaalta ”salainen” tuoksu tai yllätetyksi tulemisen tunne valtaa. Muistan kuinka hoitajani saattoi käydä lakaisemassa pannuhuoneen lattian ”salaa” ja hyvinkin pikaisesti. Vasta aikuisena hoitajani itse kertoessa ymmärsin tuoksun tulleen tumpatusta tupakasta. Tämä oli hänen väliaikansa, jonka sai pidettyä salassa koko lapsuuteni ajan. Tämmöiset kokemukset eivät herätä muistiaukoissani paheksuntaa vaan päällimmäisenä ajatuksiini tulee mieleen, että ”häinkin on vain ihminen”. (Malin.)

Lapsen silmin hoitajalla oli ollut jännittäviä salaisuuksia ja yllätyksellisiä piirteitä, mikä luo kerrontaan dramaattisuutta (vrt. Vilkkonen 1997). Muisto saa aikuisena toisenlaisen tulkinnan ja näyttäytyy nykyisyydessä salaisuuden ymmärryksenä. Siitä huokuu arvostuksen tunne hoitajaa ja hänen luovaa kasvatusaan kohtaan. Tulevana lastentarhanopettajana Malin tunnistaa, kuinka kasvattajan työtä voidaan arvioida kulttuuristen mallikertomusten mukaisesti. Muistossa rakennetaan kunnollisen kasvattajan kuvaa, johon tupakanpolto ei kuulu, vaan se on osa ihmisyyttä, joka on pidettävä salassa. Nora puolestaan kuvaa kohtaamista ystävän äidin kanssa. Hän muistaa tunteen siitä, ettei ystävän äiti hyväksynyt häntä täysin, mikä ”kävi ilmi ilmeistä, eleistä ja rivien välistä.” Eräänä päivänä ystävän äiti oli leiponut pullia ja äiti pyysi Noraa valitsemaan vähän palaneemman pullan, mutta valinta oli haastava.

Yritin kovasti tehdä eroa pullien välillä ja valita sellaisen, joka ei mielestäni olisi niin tumma. Kun olin valinnut yhden, ystäväni äiti totesi harmistuneena, että se pulla oli kyllä niitä parempia pullia, mutta kielsi laittamasta sitä enää takaisin. (Nora.)

Yllä oleva muisto kuvaa lapsen herkkyyttä tuntea ympäröivien ihmisten hyväksyntä tai ulkopuolelle jättäminen, ja kuinka tällainen tunne voi liittyä hyvin konkreettisiin pieniin arjen tilanteisiin suhteessa toisiin aikuisiin. Tavanomainen arkinen tapahtuma saa muistellessa uutta ulottuvuutta ja merkityksellisyyttä (Korkiakangas 2006, 134). Muistosta ilmenee, kuinka Noran ja ystävän äidin kohtaamisessa on emotionaalisesti latautunut tunnelma, mikä kuvastuu ruumiillisena kokemuksena.

Muistossa rikkoutuu jälleen kulttuurinen kertomus lempeästä ja välittävästä äidistä ja lapselle osoitetaan paikka. Lapsi on hyvin tietoinen aikuisen paheksunnasta, ja hän aistii aikuisen tuomitsemisen. Kulttuurinen tarina ”pullantuoksuista äidistä” piiryykin kerroksi muistoksi tilanteesta, jossa lapsi yrittää miellyttää ja tuntee epäonnistuneensa. Tutkijat ovat tuoneet esiin sen, miten arkisen ja tavallisen sijaan muistetaan ja kerrotaan pikemmin-

kin siitä, mikä on ollut yllättävää, poikkeuksellista ja epätavallista (Vilkko 1997). Tapahtumat, jotka herättävät tunteita, muistetaan usein merkityksellisinä. Niihin liittyy emotionaalinen ulottuvuus, joka palauttaa tapahtuneen mieleen. (Korhonen 2016, 261.)

Ystävyyden tunnekokemuksia: häpeää, nöyryytystä, ulkopuolisuutta, pelkoa ja jännitystä

Vertaisten sekä aikuisten merkitys tunteiden ja sukupuolen ilmaisuissa on keskeinen. Lapset sosiaalistuvat aikuisten luomiin oletuksiin sukupuolittuneista tunteiden ilmaisuista. He tarkkailevat pienestä pitäen maailmaa ympärillään ja rakentavat itselleen kuvaa siitä, miten ja millaisia tunteita ilmaistaan sekä kuka niitä ilmaisee. Kuten Brodyn (1999, 244–259) tutkimuksessa ilmeni, myös lasten sosiaalisissa suhteissa luodaan rajoja, miten saa ilmaista tunteita sukupuolelleen ”oikealla” tavalla. Poikien tulisi olla vahvoja, kilpailuhenkisiä ja päällekkäyviä määrääjiä. Tytöiltä odotetaan inhimillisyyttä ja yhteisyyden rakentamista. Seuraavassa muistossa stereotyyppinen asetelma tyttöjen leikeistä murentuu ja leikin luonne muuttuu.

Samalla alueella asuvat lapset olivat monen ikäisiä ja toisinaan leikit heidän kanssaan tuntuivat liian lapsellisilta. Pienempien tyttöjen kanssa jouduin monesti leikkimään nukeilla, mikä ei kiinnostanut minua kovin paljon. Tykkäsin tosin leikkiä parturia Barbieni kanssa ja leikata heille uudet hiukset. Useimmiten nämä leikit päättyivät siihen, että nukeilta oli lähtenyt kaikki hiukset päältä. (Beata.)

Beatan kuvaamat kokemukset nukke- ja barbileikeistä ovat epätavanomaisia sukupuolen näkökulmasta. Beata kuvaa, kuinka hän ”joutui” leikkimään nukeilla, vaikei ollutkaan niistä kiinnostunut. Hän kuitenkin leikkii nukeilla ystäviensä kanssa epämukavuuden tunteesta huolimatta. Tämä kuvastaa tilannetta, jossa oma tunne peitetään ja suhteissa toisiin ilmaistaankin toista tunnetta (ks. Zembylas 2007b). Nukke- ja hoivaleikit on perinteisesti oletettu tyttöjen leikeiksi, mutta lapset usein rikkovat näitä kulttuurisia sukupuolittuneita rajantekoja (Ylitapio-Mäntylä 2009; 2012). Leikit eivät sinänsä ole sukupuoleen sidottuja. Kasvattajat tai vertaiset ohjaavat kuitenkin omalla toiminnallaan lapsia sukupuolelle ominaisiin leikkeihin. Leikkikulttuuri voi siis toistaa tai purkaa näitä sukupuolittuneita käytäntöjä. Lapsi on usein ennakkoluuloton toimija, joka voi helposti tuntee ulkopuolisuutta muiden lasten keskellä, jos leikki ja sukupuoli eivät kohtaa ”oikealla tavalla”. Beata kertoo leikkineensä barbileikkejä itselleen mieluisalla tavalla, ja kuinka leikin ilo on löytynyt toisin tekemisestä. Barbien hiusten leikkaamisen ja parturileikin avulla Beatalla on ollut mahdollisuus myös kokeilla ja rikkoa niin sukupuolen kuin ruumiillisuuden rajoja.

Leikit eivät aina sujuneet kavereiden kanssa ja muistoissa kuvataan tähän liittyneitä negatiivisia tunteita. Yksi opiskelijoista kuvaa ystävänsä kanssa tekemänsä sopimusta. Kumpikin sai pukea toisen kouluun parhaimmaksi katsomallaan tavalla. Opiskelija kuvaa, kuinka hän puki ystävänsä parhaimpiin omiin vaatteisiinsa ja mahdollisimman nätiksi, kun ystävä toimikin päinvastoin. Hän puki muiston kertojan ”mitä järkyttävimpiin vaatteisiin”, jotka olivat myös hyvin paljastavia:

Se oli mieleenpainuvan järkyttävä kokemus. Olin juuri alkanut saamaan naisellisia muotoja ensimmäisenä meidän luokasta ja häpesin sitä, koska kaikki muut näyttivät vielä ikäisiltään. (Beata.)

Tämä vahva tunnepohjainen muisto liittyy ystävyysuhteeseen toisen tytön kanssa. Ystävyys näyttäytyy muistossa kuitenkin kiusaamisena ja negatiivisina tunteina. Sukupuoli tulee muistossa esiin, kun opiskelija puhuu sekä omasta tyttödestään että ystävästään käyttäen tämän etunimeä. Sukupuoli liitetään myös seksuaalisuuteen ja muistelijan omaan ruumiillisuuteen. Beata kuvaa omien naisellisten muotojensa näkymistä liian paljastavissa vaatteissa ja liittää tämän häpeän tunteeseen, jonka muistaa edelleen vuosienkin jälkeen (ks. Kosonen 1998). Häpeän tunne, kuten muutkin tunteet, on sidottu kulttuurissa luotuihin ja ylläpidettyihin käytösmalleihin. Yksilöt, perheet ja eri yhteisöt tuottavat ja muokkaavat omaa tunnekulttuuriaan, jossa erilainen käyttäytyminen ja toiminta aiheuttavat häpeää. Häpeä kiinnittyykin usein sosiaalisiin suhteisiin, sillä haemme toisten hyväksyntää ja haluamme välttää häpeän tunnetta. (Lidman 2011, 19–25.)

Kaverisuhteisiin liittyi monenlaisia tunteita. Cecilia muistelee, kuinka kolmen tytön porukassa yksi jätettiin usein ulkopuoliseksi.

Ilmoitimme vain yhdelle, että tänään olemme kahdestaan ja kolmatta ei otettu mukaan leikkeihin. Olen myöhemmin aikuisiällä miettinyt tätä ilmiötä ja jutellut tästä muidenkin ihmisten kanssa. Muilla on ollut vastaavia kokemuksia tyttöjen ryhmän muodostuksesta. Tuntuu kovin julmalta, että tytöillä esiintyy tällaista todella julmaa käyttäytymistä toisia kohtaan. Pojat tuntuu olevan tässä suhteessa reilumpia ja ottavat yleensä kaikki mukaan leikkeihin. Pojat harrastavat vähemmän tytöille tyypillistä kyräilyä ja ryhmän ulkopuolelle jättämistä. (Cecilia.)

Muiston herättämä ilmiö pohdituttaa edelleen Ceciliaa. Muistellessaan ihminen usein arvioikin ja tulkitsee tekojaan, tunteitaan sekä kokemuksiaan, ja tämä kertoo olennaisella tavalla menneisyyden tapahtumista ja niihin liittyvistä merkityksistä (Hytönen 2016, 302). Muistossa on silmiinpistävää lasten nimeäminen tytöiksi ja pojiksi ja erontekeminen tyttöjen ja poikien välille siinä, miten he toimivat keskinäisissä suhteissaan. Pojat kuvataan reilumpina, jotka ottavat kaikki mukaan leikeissä. Tytöt puolestaan kuvataan kovina ja kaverisuosiota arvioivasti rakentavina (ks. Kulmalainen 2017). Muistossa kuvataan tunteiden rakentumista tyttöjen välisissä suhteissa. Ryhmän muodostaminen näyttää tunteiden näkökulmasta ruumiillisena ilmiönä, kun Cecilia kuvaa yhden jättämistä ryhmän ulkopuolelle julmana.

Ellinor muistelee tyttöjen ja poikien välistä kanssakäymistä. Tyttökaverin kanssa veljen kaverit olivat kiinnostavia, mutta samalla pelottavia:

Muistan kuinka kerran talvella olimme kävelyllä ja huomasimme mopoilijoiden ajavan meitä vastaan. Hyppäsimme äkkiä ojaan piiloon lumen sekaan. Mopoilijat pysähtyivät kohdallemme ja huhuilivat meitä, mutta eivät nähneet meitä. Tästä tapahtumasta juteltiin pitkään ja hartaasti: ”Isot pojat saivat meidät melkein kiinni!” (Ellinor.)

Ellinorin muistossa sukupuoli on esillä hänen muistellessaan nimenomaan ”isoja poikia”. Poikiin liitetystä tapahtumasta on luettavissa intensiivinen tunnelataus ja ruumiillinen kokemus, josta kerrotaan yhä uudelleen tyttöjen kesken. Muistosta kuvastuu tihentynyt tunnelma, kun tytöt ovat piilossa poikien etsiessä heitä. Ruumiillisuus kiinnitetään heteronormatiivisuuteen, jossa tytöt ja pojat kerrotaan kulttuurisen kertomuksen mukaisesti toisistaan kiinnostuneina (Ylitapio-Mäntylä 2009). Muisto saa käänteen, kun isot pojat käyvät veljen luona kylässä ja Ellinor lähtee heidän kanssaan jääkiekkoilemaan:

Joskus lähdin heidän kanssaan pelaamaan jääkiekkoa koulun kaukaloon – aina kaikessa mukana, vaikkei veli ehkä niin olisi halunnut. Mutta omien kavereiden kesken piti isompia vähän pelätä... (Ellinor.)

Muistosta kerrotaan heteronormatiivisuuden vastatarina, kun pojat ja tytöt kuvataankin kavereina. Tyttöjen ja poikien yhdessäolo kääntyy herkästi heteroseksuaaliseen parisuhteen matriisiin, jota tuotetaan jo pienten lasten kasvatuksessa (Alasuutari 2016, 131–134). Kulttuurisesti sopivampaa on leikkiä samaa sukupuolta olevien ystävien kanssa. Myös tunteet kerrotaan muiston eri kohdissa erilaisina. Tyttökaverin kanssa kohdatessa ”isot pojat” pelottavat ja jännittävät, kun taas veljen kanssa ”isoista pojista” tulee pelikavereita. Samoihin poikiin liittyvät tunteet vaihtelevat, kun heidät kohdataan eri tilanteissa ja eri henkilöiden kanssa (ks. Zembylas 2007b).

Pohdinta

Olemme artikkelissamme tarkastelleet lapsuuden muistoja sukupuolen ja tunteiden näkökulmasta. Tutkimuksessamme muistot liittyivät lasten kasvuun ja kasvatukseen kodin, suvun ja ystävien piirissä. Muistoissa ei kerrottu vanhemmista ja isovanhemmista, vaan isistä, äideistä, mummoista ja papoista. Myös ystävät ja serkut nimettiin pojiksi ja tytöiksi tai heidän etunimensä kerrottiin (Uitto & Estola 2009). Muistoissa tunteita rakennettiin suhteissa näihin lapsuuden tärkeisiin ihmisiin (ks. Hargreaves 2000, Zembylas 2007b). Muistoissa nousi esiin, kuinka näissä suhteissa saatettiin ilmaista kulttuurisesti sopivia tunteita sen sijaan, mitä itse asiassa tunnettiin (Zembylas 2007b).

Tutkimuksen tulokset osoittavat, kuinka sukupuoli ja tunteet kietoutuivat muistoissa. Sukupuolesta kertominen jäi paikoin dikotomisen naiseuden tai mieheyden esittelyn tasolle. Muistoissa oli esillä perinteisiä kertomisen tapoja naiseudesta ja mieheydestä. Esimerkiksi pojista kerrottiin kaikkien kanssa toimeen tulevina ja tyttöjen kohdalla korostettiin kahdenvälistä ystävyyttä. Tunteita kiinnitettiin toisaalta kulttuuristen mallikertomusten mukaisesti sukupuoleen. Toisaalta näitä sukupuolittuneita käytäntöjä ja niihin kietoutuneita tunteita myös kerrottiin toisin, kun muisteltiin esimerkiksi välittäviä isiä ja pappoja sekä etäisiä äitejä.

Muistot kiinnittyivät vahvasti ruumiillisuuteen. Ihmisten kanssakäymisessä on aina kyse ruumiillisuudesta, sillä kohtaamme toisten kanssa eloisina, elehtivinä ja tunteita ilmentävinä olentoina. Ruumis muistaa ja voimakas tunnekokemus pitää tunnetta kiinni ruumiissa (Kosonen 1998). Se, miltä ruumis tuoksuu tai koettu häpeän ja arvostuksen tunne ruumiissa, voi säilyä lapsuudesta aikuisuuteen ja voidaan nähdä kertomisen arvoisena.

Muistoissa käydään vuoropuhelua menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välillä (esim. Hyvärinen 2014). Artikkelissa muistojen kertojina olivat nimenomaan ammattikasvattajiksi opiskelemissa olevat lastentarhanopettajaopiskelijat. Lapsuusmuistoja on tärkeää läpikäydä ammatillisen kasvun näkökulmasta. Opiskelijat kantavat muistoissaan mukanaan malleja ja kertomuksia sukupuoleen ja tunteisiin liittyen. Näitä muistoja ja niiden merkitystä jäsennetään ja pyritään ymmärtämään nykyisyydestä käsin.

Tutkimuksemme johtopäätöksinä korostamme sitä, miten muistojen avulla voidaan ymmärtää ajankohtaisia ilmiöitä, kuten sukupuolen ja tunteiden merkitystä kasvatuksen arjessa. Tytöille ja pojille voidaan asettaa kasvatuksen käytännöissä tiedostamatta erilaisia oletuksia tunteiden ilmaisussa, joilla voi olla merkitystä myöhemmässä elämässä. Opettajankoulutuksessa ja yleisemminkin kasvatuksen alalla on tärkeää ymmärtää, millaisia kasvatukseen liittyviä kertomuksia elää sukupuolesta ja tunteista ja miten nuo kertomukset

ovat mahdollisesti muuttuneet tai muuttumassa. Tulevien kasvattajien ja opettajien on tärkeää tiedostaa menneisyytään ja sen merkitystä nykyisyyden ja tulevaisuuden kannalta.

Kirjallisuus

- Alasuutari, Maarit 2016. Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa Husso, Marita & Heiskala, Risto (toim.), *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus, 122–141.
- Bell, Mary Ellen & Bell, Susan E. 2012. What to do with all this “stuff”? Memory, family and material objects. *Storytelling, Self, Society: an Interdisciplinary Journal of Storytelling Studies* 8 (2), 63–84.
- Boler, Megan 1999. *Feeling Power*. New York: Routledge.
- Brody, Leslie 1999. *Gender, Emotion and the Family*. Cambridge: Harvard University Press.
- Clandinin, D. Jean & Connelly, Michael F. 2000. *Narrative Inquiry. Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Crawford, June, Kippax, Susan, Onyx, Jenny, Gault, Una & Benton, Pam 1992. *Emotion and Gender. Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- Davies, Bronwyn, Dormer, Suzy, Gannon, Sue, Laws, Cath, Rocco, Sharn, Lenz Taguchi, Hillevi & McCann, Helen 2001. Becoming schoolgirls: the ambivalent project of subjectification. *Gender and Education* 13 (2), 167–182.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 25–48.
- Hargreaves, Andy 2000. Mixed emotions: teachers’ perceptions of their interactions with students. *Teaching and Teacher Education* 16 (8), 811–826.
- Haug, Frigga 1987. *Female Sexualization. The Collective Work of Memory*. London: Verso.
- Heikkilä, Anitta 2008. *Vaate lapsen elämässä. Koululaisen pukeutuminen pohjoissuomalaisessa maalauskylässä vuosina 1909–1939*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Hytönen, Kirsi-Maria 2016. Tutkija aikamatkustajana. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Ethnos, 301–337.
- Hyvärinen, Matti 2014. Muisti, kertomus ja kerronnallisuus. Teoksessa Hakkarainen, Jani, Hartimo, Mirja & Virta, Jaana (toim.), *Muisti*. Tampere: Tampere University Press, 31–41.
- Josselson, Ruthellen 2004. Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa Latvala, Johanna, Peltonen, Eeva & Saresma, Tuija (toim.), *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus, 292–305.
- Julkunen, Raija 2010. *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.
- Kaasila, Raimo 2000. “Eläydyin oppilaiden asemaan”: luokanopettajiksi opiskelevien kouluaikaisten muistikuvien merkitys matematiikkaa koskevien käsitysten ja opetuskäytäntöjen muotoutumisessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kempainen, Jaana 2001. *Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Keränen, Virve, Juutinen, Jaana & Estola, Eila 2017. Kosketus päiväkotien kasvattajien kertomuksissa. *Journal of Early Childhood Education Research* 6 (2), 249–269.

- Kinnunen, Taina 2013. *Vahvat yksin, heikot silyityksin. Otteita suomalaisesta kosketuskulttuurista*. Helsinki: Kirjapaja.
- Knuuttila, Maarit 2011. ”Siunaa Jeesus ruokamme. Aamen!” Ruokailu ja yhteiset arkiateriat lasten uskonnollisen kotikasvatuksen paikkana 1900-luvun alkuvuosikymmenten Suomessa. *Kasvatus & Aika* 5 (4), 25–39.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne 1996. (toim.) *Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Kokko, Sirpa 2007. *Käsityöt tyttöjen kasvatuksessa naisiksi*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Korhonen, Kuisma 2016. Kulttuurinen muisti ja kirjallisuus. Teoksessa Väyrynen, Kari & Pulkkinen, Jorma (toim.), *Historian teoria. Lingvistisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*. Tampere: Vastapaino, 273–269.
- Korhonen, Merja 2006. Sukupolven merkitys vuorovaikutussuhteissa. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.), *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 51–69.
- Korkiakangas, Pirjo 1996. *Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muistelussa*. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, Pirjo 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Lönnqvist, Bo, Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.), *Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteen*. Helsinki: SKS, 155–176.
- Korkiakangas, Pirjo 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: SKS, 120–144.
- Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria 2016. Kirjoittamalla kerrottua. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*. Helsinki: Ethnos, 7–39.
- Kosonen, Ulla 1998. *Koulumuistoja naiseksi kasvamisesta*. Jyväskylä: SoPhi.
- Kulmalainen, Taru 2017. *Tyttöjen kaverisuosio. Etnografinen tutkimus yläkoulun epävirallisista järjestyksistä*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Laitala, Marjo & Puuronen, Vesa 2016. *Yhteiskunnan tahra? Koulukotien kasvattien vaietut kokemukset*. Tampere: Vastapaino.
- Lidman, Satu 2011. *Häpeä! Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä*. Jyväskylä: Atena.
- Malinen, Antti 2017. Rauhaa rauhattomuuteen: luonnon ja eläinten merkitys vaikeissa oloissa eläneiden lasten elämässä, n. 1945–1960. *Kasvatus & Aika* 11 (1), 24–40.
- Malmberg, Mirja 2011. Sisarus tunneloukkuna tai voimavarana. Teoksessa Oksanen, Atte & Salonen, Marko (toim.), *Toiminnallisia tunneloukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy, 154–171.
- Mäkiranta, Mari 2008. *Kerrotut kuvat. Omaelämäkerralliset valokuvat yksilön, yhteisön ja kulttuurin kohtaamispaikkoina*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Mäkiranta, Mari & Ylitapio-Mäntylä, Outi 2011. Researching personal images and multiple voices. The methodological questions of ethics and power. *International Journal of Education through Art* 7 (3), 221–232.
- Nummenmaa, Anna Raija 2006. Kasvattajien yhteisö ja kasvatuskulttuuri. Teoksessa Karila, Kirsti, Alasuutari, Maarit, Hännikäinen, Maritta, Nummenmaa, Anna Raija & Rasku-Puttonen, Helena (toim.), *Kasvatusvuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 19–33.
- Näre, Sari, Kirves, Jenni & Siltala, Juha 2010. *Sodan kasvattamat*. Helsinki: WSOY.
- Ollila, Anne 2000. *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Helsinki: SKS.

- Olsson, Pia 2016. Kyselyaineistojen dialogisuus. Teoksessa Korkiakangas, Pirjo, Olsson, Pia, Ruotsala, Helena & Åström, Anna-Maria (toim.), *Kirjoittamalla kerrotut. Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteinä*. Helsinki: Ethnos, 155–184.
- Palmu, Tarja 2007. ”Me niitään ja kiitetään”. Kuri ja järjestys 1970-luvulla tyttökouluikäisten naisten muistoissa. *Kasvatus* 38 (2), 165–174.
- Paul, James L. & Smith, Terry Jo (toim.) 2000. *Stories out of School. Memories and Reflections on Care and Cruelty in the Classroom*. Stamford, CT: Ablex Publishing Corporation.
- Portelli, Alessandro 2006. Teoksessa Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.), *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen?* Helsinki: SKS, 49–64.
- Reger, Jo 2001. Emotions, objectivity and voice: an analysis of a 'failed' participant observation. *Women's Studies International Forum* 24 (5), 605–616.
- Riessman, Catherine Kohler 2008. *Narrative Methods for the Human Sciences*. Los Angeles: Sage Publications.
- Rossi, Leena-Maija 2015. *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rönkä, Anna, Laitinen, Katja & Malinen, Kaisa 2009. Miltä arki tuntuu? Teoksessa Rönkä, Anna, Malinen, Kaisa & Lämsä, Tiina (toim.), *Perhe-elämän paletti. Vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa*. Jyväskylä: PS-kustannus, 203–222.
- Saarinen, Jaana 2003. *Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Salo, Ulla-Maija 2005. *Ankarat silkkaa hyvyttään. Suomalainen opettajuus*. Porvoo: WSOY.
- Sillanpää, Taina 2017. Muistetun lapsuuden maantiede – päiväkotimuistot lapsuuden maantieteen ja muistitietotutkimuksen leikkauspinnassa. *Kasvatus & Aika* 11 (3), 70–79.
- Southgate, Erica 2003. *Remembering School. Mapping Continuities in Power, Subjectivity, & Emotion in Stories of School Life*. New York: Peter Lang.
- Tuomaala, Saara 2004. *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoitaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Helsinki: SKS.
- Turunen, Tuija Anneli, Dockett, Sue, & Perry, Bob 2015. Researching memories about starting school: autobiographical narratives as a methodological approach. *European Early Childhood Education Research Journal*, 23 (5), 635–644.
- Uitto, Minna & Estola, Eila 2009. Gender and emotions in relationships: teachers recalling their own teachers. *Gender and Education* 21 (5), 517–530.
- Uitto, Minna, Jokikokko, Katri & Estola, Eila 2015. Virtual special issue on teachers and emotions in Teaching and Teacher Education (TATE) in 1985–2014. *Teaching and Teacher Education* 50, 124–135.
- Vilkko, Anni 1997. ”Olen viime aikoina ajatellut häntä hyvin paljon” Teoksessa Roos, J.P. & Rotkirch, Anna (toim.), *Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa*. Helsinki: Gaudeamus, 188–216.
- Vuori, Jaana 2010. Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa Saresma, Tuija, Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.), *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 109–120.
- Vuorikoski, Marjo 2003. Valta ja sukupuoli opettajaksi opiskelevien koulumuistoissa. Teoksessa Vuorikoski, Marjo, Törmä, Sirpa & Viskari, Sinikka (toim.), *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Vastapaino, 131–154.

- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2009. *Lastentarhanopettajien jaettuja muisteluja tarinoita sukupuolesta ja vallasta arjen käytännöissä*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2012. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, Outi (toim.), *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 71–90.
- Ylitapio-Mäntylä, Outi 2014. Valokuvallisia paikkatarinoita lapsuudessa. Teoksessa Hyry, Eeva-Kaisa, Estola, Eila & Hiltunen, Mirja (toim.), *Paikka ja kasvat*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 170–198.
- Zembylas, Michalinos (2007a). The Power and Politics of Emotions in Teaching. Teoksessa Schutz, Paul A. & Pekrun, Reinhard (toim.), *Emotion in education*. Amsterdam: Elsevier, 293–309.
- Zembylas, Michalinos (2007b). Theory and methodology in researching emotions in education. *International Journal of Research & Method in Education*, 30 (1), 57–72.

KT, dosentti Outi Ylitapio-Mäntylä työskentelee yliopistonlehtorina Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa.

KT Minna Uitto työskentelee tutkijatohtorina Oulun yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnassa.